

FOREDRAG NAGS VINTERMØTE 12.3.83

AV LARS ERIKSTAD, MILJØVERNDEPARTEMENTET

Registrering og vern av geologiske verneverdige områder og forekomster i Norge.

Begrepet naturvern kan være litt uklart. Det er gjennom tidene brukt ord som naturbevarelse, naturfredning, naturvern og miljøvern. I naturvernloven defineres begrepet slik:

«Naturvern er å disponere naturressursene ut fra hensynet til den nære sammenhengen mellom menneske og naturen og til at naturens kvalitet skal bevares for fremtiden».

I St.meld nr. 68 for 1980-81 har Miljøverndepartementet lagt til grunn et to-sidig siktemål for naturvernet:

1. En økologisk forsvarlig bruk av naturressursene, som sikrer naturen som en varig kilde for menneskenes virksomhet, helse og trivsel.
2. Bevaring av naturens variasjonsrikdom både med hensyn til planter og dyr og deres leveområder, landskap og geologiske formasjoner og forekomster.

Innenfor denne vide og moderne forståelse av ordet naturvern hører også arbeidet med fredning og vern av naturområder.

Det er flere motiver som ligger bak naturvernarbeidet. Vi kan her nevne bl.a. ønske om vern av vårt fysiske og biologiske eksistensgrunnlag, herun-

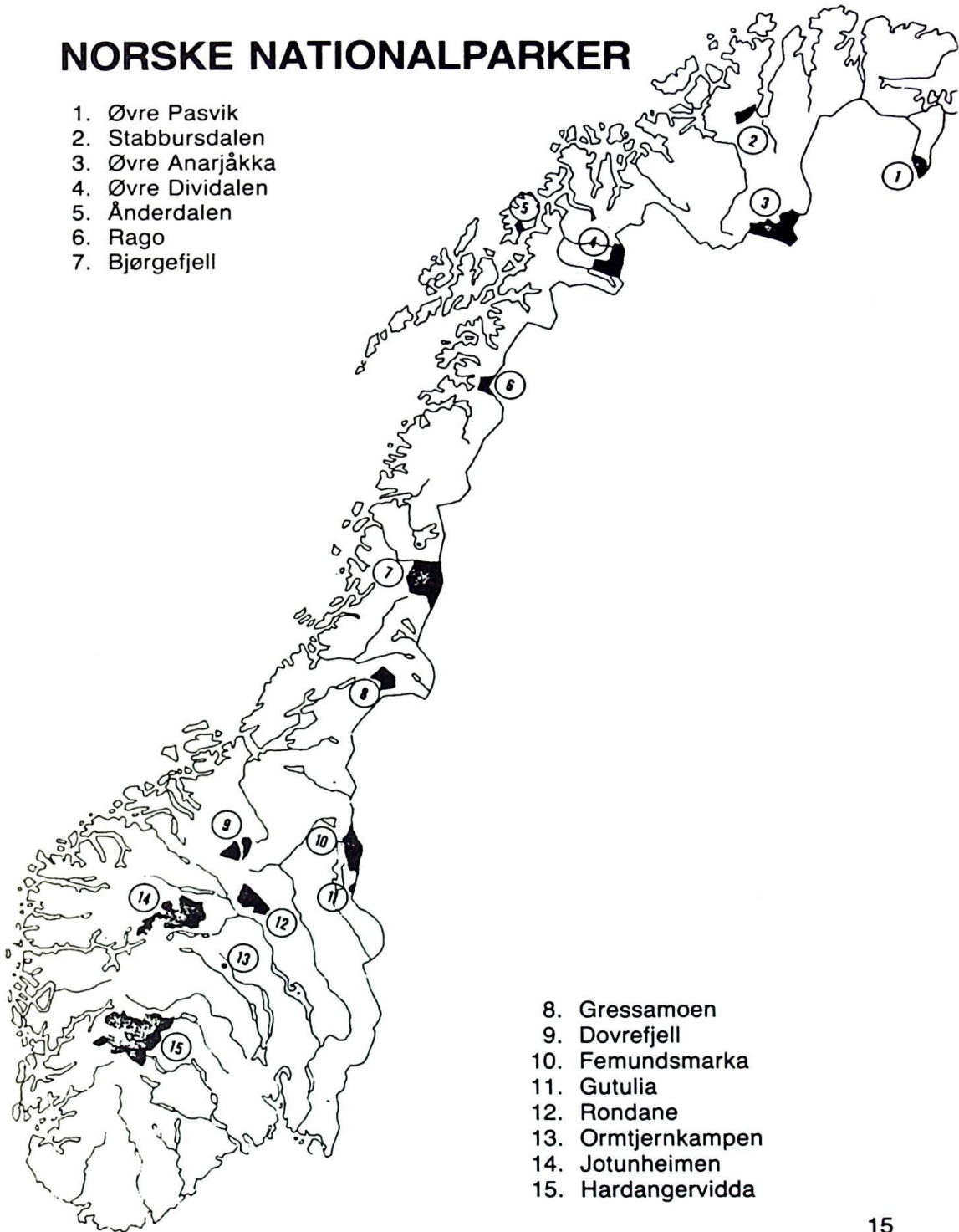
der vern om mangfoldigheten og sunnheten i naturen. Ellers kan nevnes sosiale og økonomiske motiver (naturen er en kilde til naturopplevelser, friluftsliv og rekreasjon og urørt natur har stor betydning for bl.a. undervisning), vitenskapelige motiver (natur som forskningsobjekt og som referanseområder), etiske motiver (det er et moralsk ansvar for menneskene å ta vare på naturen ut fra en erkjennelse av at natur har en egenverdi hevet over vår tradisjonelle nytetenkning) og estetiske motiver (det er et mål i seg selv å bevare skjønnhet og kvalitet i naturen).

Naturverntanken kom relativt tidlig til Norden. I 1880 tok Nordenskjöld opp tanken om de såkalte riksparker i Sverige. I 1909 hadde Sverige så mange som 8 nasjonalparker. I Norge tok naturvernet først form rundt århundreskiftet. På denne tiden ble tanken om nasjonalpark i Jotunheimen tatt opp. Det ble holdt et viktig møte i Norsk geografisk selskap i 1909 der professor Vilke holdt foredrag om naturens minnesmerker og deres bevarelse. Selskapet satte ned en komite som la frem forslag om en lov om naturfredning som ble vedtatt i 1910.

For oss kan det være verd og merke seg at lovens første paragraf slår fast at områder kan fredes av hensyn til å beskytte ville planter og dyr, geologiske og mineralogiske dannelser eller liknende hvis bevarelse vil være av

NORSKE NATIONALPARKER

1. Øvre Pasvik
2. Stabbursdalen
3. Øvre Anarjåkka
4. Øvre Dividalen
5. Ånderdalen
6. Rago
7. Bjørgefjell

8. Gressmoen
9. Dovrefjell
10. Femundsmarka
11. Gutulia
12. Rondane
13. Ormtjernkampen
14. Jotunheimen
15. Hardangervidda

vitenskapelig eller historisk betydning. Geologiske kriterier ble dermed gitt en sentral plass i lovteksten. Loven ble anvendt første gang i 1911 da 52 plantearealer ved kongelig resolusjon ble fredet på Fokstua og Hjerkin.

Naturvernloven av 1910 ble avløst av en ny lov i 1954 og senere av vår nåværende lov av 1970. Vår nåværende naturvernlov er en typisk fullmaktslov som gir hjemmel for å begrense den faktiske rådighet over fast eiendom samt dyr og planter. Loven gir i liten grad konkret anvisning på når vernevedtak kan treffes og hvilke virkninger et slikt vedtak kan ha. Dette er for en stor del avhengig av forvaltningens skjønn. Loven gir som vi her ser adgang til å verne følgende typer og områder på forekomster: Nasjonalpark, land-

skapsverneområde, naturreservat, naturminne og dessuten plante- og dyrelivsfredninger. Det må understrekes at det i liten grad finnes faste regler for hvilke verneformer som bør velges. Naturreservat og naturminne gir hjemmel for de strengeste verne-reglene.

Det er Miljøverndepartementet som har ansvaret for naturvernarbeidet i Norge. Arbeidet er her organisert i Avdelingen for naturvern og friluftsliv som har 3 naturvernkontor. En vesentlig del av det konkrete arbeidet i vernesaker foregår imidlertid på fylkesplan. Denne delen av arbeidet er nå nylig omorganisert. I hvert fylke er det opprettet statlig miljøvern-avdelinger under fylkesmannen.

Det er tilsatt to til tre personer i hvert fylke som arbeider med naturvern og friluftsspørsmål.

STENSLIPING

Stikk innom oss og se vårt
store utvalg til rimelige priser.

- Slipeutstyr
- Råsten
- Innfatninger
- Mineraler
- Stensmykker
- Presangartikler
- Cabochoner i norsk
sten og mye mer

GEO-HOBBY^{AS}

Trondheimsvn. 6, Oslo 5.

Tlf. (02) 37 67 88

Åpent: 10.00 – 16.00 (13.00)

Mandag stengt.

Alle vernevedtak fattes som enkeltvedtak av Kongen i Statsråd. Sakene må gjennom en lang og omstendelig saksbehandling som vi kan se skissert her, for det første må det utføres naturfaglige registreringer som Miljøverndepartementet bekoster. Om man vurderer områdene som så viktige at man vil undersøke begrunnede forslag nærmere, så er det fylkesmannen som skaffer kartmaterialet og oversikt over grunneiere m.v. Og det er fylkesmannen som informerer grunneiere, kommunale organer og fylkesorganer om verneforslagene. Grunneierne, kommunale organer og fylkesorganer gir foreløpige kommentarer til verneforslagene som fylkesmannen returnerer sammen med foreløpige kommentarer til departementet. Dersom departementet vil fremme verneforslag, må saken ut på høring både lokalt og sentralt. Høringsrett har grunneiere, kommuner og alle enkeltpersoner og organer som måtte ha interesse i saken. Fylkesmannen står for den lokale høring, og samordner saksbehandling på lokalt nivå, mens departementet avklarer alle interessekonflikter på det sentrale nivået og fremmer saken for Kongen i Statsråd.

Behandlingen av sakene vil normalt ta ganske lang tid, og det er derfor i naturvernloven hjemlet mulighet for midlertidig vern, slik at områder ikke behøver gå tapt mens saksbehandlingen pågår.

Frem til 1970-årene foregikk vernearbeidet stort sett i form av vern av isolerte områder og forekomster. I og med opprettelsen av Naturvernrådet i 1954 og naturverninspektørstillingen i 1960 ble det imidlertid satt i

gang en utvikling mot mer målbevisst arbeid. Relativt tidlig ble det utarbeidet en landsplan for nasjonalparker som idag på det nærmeste er fullført (fig 1.) Det er klart at ved det nett av nasjonalparker som nå er opprettet, er også viktige geologiske verneinteresser sikret.

I forbindelsen med opprettelsen av Miljøverndepartementet i 1972 startet arbeidet med en landsplan for verneverdige forekomster. Denne ble utført av en egen konsulentgruppe for fagfeltet geologi/geomorfologi, limnologi, botanikk og zoologi. Arbeidet ble avsluttet i 1977. I brev til norske geologer i 1973 ble grunnlaget for registreringsarbeidet formulert slik:

- a) Å registrere med tanke på dokumentasjon av Norges geologiske utvikling innen alle grener av geologien,
- b) å registrere med tanke på vern, av spesielle geologiske og geomorfologisk pregete forekomster og landskapstyper pga. sjeldenhet, at de er spesielt truet, forskningsverdi, undervisningsverdi, egenart, skjønnhet m.v.
- c) å skaffe en tilstrekkelig allsidig og slitesterk ressurs for forskning, undervisning og hobby.

I forbindelse med arbeidet med landsoversikten kom det inn 106 skriftlige rapporter innenfor fagfeltet geologi/geomorfologi.

Disse opplysningene er stadig i bruk i forbindelse med vurdering av ulike planer og inngrep i naturen. Dessuten følges endel opp i form av enkelt-

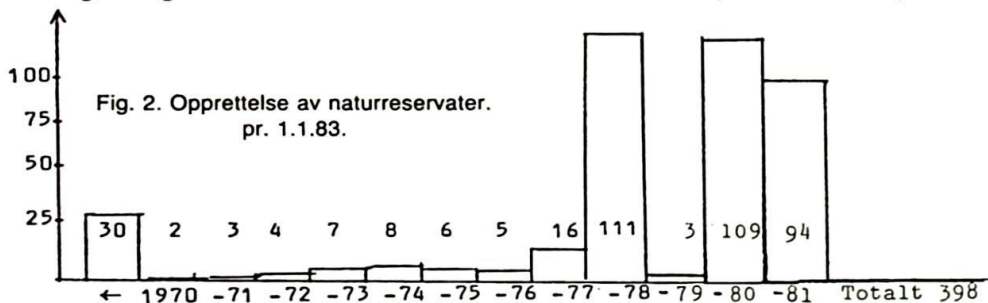
saker for vern. Det innsamlede registreringsmaterialet innebærer en betydelig bedre oversikt over verneverdige objekter og områder enn det som tidligere fantes. Datagrunnlaget er imidlertid fremdeles ufullstendig, såvel når det gjelder geografisk som emnemessig dekning.

For å komme videre med systematisk arbeid innenfor dette feltet, er det derfor nødvendig med nyinventering og komplettering over betydelige deler av landet.

I dag foregår naturvernarbeidet hovedsakelig i form av fylkesvise verneplaner for enkelte naturtyper. Dette arbeidet har foregått systematisk fra midten av 70-årene, og har kommet lengst for naturtypene edelløvskog, myr og våtmarker. Fordelen og forutsetningen for en slik verneform er at arbeidet skjer på grunnlag av helhetsoversikter som gjør det nødvendig å registrere alle de naturom-

råder en har av vedkommende type innen fylket. Arbeidsformen gir mulighet for en skikkelig regionalprioritering, planene behandles og presenteres i samlet form slik at arbeidet med enkeltsaker unngås, dessuten er det mulig å forbedre kontakt- og informasjonsarbeidet overfor grunneiere, kommuner osv. Alt i alt har departementet gode erfaringer med denne arbeidsformen, og den har også vist seg effektiv når det gjelder å øke fredningstakten her i landet. Fra og med 1978 har verneplanarbeidet ført til en merkbart økning i antall reservator opprettet hvert år (fig. 2). Fredningstakten ligger for tiden på nær 100 områder pr. år, og totalt er det opprettet rundt 700 verneområder i hele landet.

Tabell 1 viser en oversikt over hvilke av disse 700 fredninger som vi kan kalle geologiske verneområder. Antallet er ikke imponerende høyt, men

NORD-NORGES NYE STEINBUTIKK

**Bertnes
Geo-Senter**

H. KVALNES

Boks 36, N-8052 VALOSEN — Tlf. (081) 14 303

Bankgiro: 8902.32.65231 — Postgiro: 3 90 66 33

Bankforbindelse: A.s Nordlandsbanken

Smykkesteinsliperi — Steinsamling
Kjøp/salg stein og mineraler
Maskiner og utstyr for steinslipping til
hobby og industri
Halvfabrikata til smykkeleging

BE OM KATALOG

det må understrekes at geologiske verneinteresser også dekkes opp i verneområder som er opprettet ved andre hovedmotive enn geologi. Arbeidet med opprettelse av geologiske verneområder henger dermed etter i forhold til naturtypene edelløvsskog, myr, våtmarker osv. Fra politisk hold er det imidlertid en klar forutsetning at vernearbeidet innen geologi og spesielt innen emnet kvartærgeologi, mineraler og fossiler, skal styrkes. Det forutsettes at arbeidet med vern av kvartærgeologisk og geomorfologiske forekomster i all hovedsak skal foregå i form av fylkesvise verneplaner. Hvis dette arbeidet utvikler seg på tilsvarende måte som for naturtypene myr, edelløvsskog osv. kan vi også på det geologiske fagområde vente en kraftig økning i antall fredninger.

Dette arbeidet er nå kommet så langt at den første kvartærgeologiske verneplan er utarbeidet for Finnmark fylke, høringsprosessen er også avsluttet og denne verneplanen ligger til sluttbehandling i departementet.

Det faglige utgangspunktet for denne planen er kvartærgeologisk/geomorfologisk. Videre er resente landformer og prosesser også tatt med.

De generelle vernekriteriene er ikke utviklet spesielt for dette fagfeltet. Generelle kriterier for vern er utviklet i flere sammenheng, og ganske kort kan vi her nevne følgende momenter: Områder fungerer som historisk dokument, viser særlig godt nåtidens prosesser, det kan være et viktig referanseområde, det kan være et viktig type eller et representativt område.

STEIN - EN EVENTYRLIG HOBBY

**VI HAR ALT DU TRENGER
DET NYE DIAMANTSAGBLADET STAR FAMAD 5**

SLIPEBORD OG SAGER FOR KURS OG SKOLER
«STAR» OG «GRAVES» HOBBYMASKINER
RÅSTEIN, MINERALER, BEARBEIDET STEIN,
INNFATNINGER, SMYKKER OG GAVEARTIKLER

B. GJERSTAD

UTSTYR FOR SMYKKESTEINSLIPING

FORRETNING: KIRKEVEIEN 63, 1344 HASLUM
POSTADRESSE: SØRHALLA 20, 1344 HASLUM
TELEFON (02) 53 36 86

de. Videre kan nevnes sjeldenhet, klarhet, eller størrelse, mangfold, formrikdom. Området kan være klassisk, det kan være et nøkkelområde for vitenskapelig dokumentasjon, det kan være en viktig del av en større sammenheng, det kan ha stor generell forskningsverdi, stor pedagogisk verdi. Graden av uberørthet og sårbarhet brukes også ofte inn som et kriterium for vurdering av verneverdien.

Ved den endelige utvelgelsen av områder i verneplanen er det videre lagt vekt på å få med et tverrsnitt av ulike typer forekomster i fylket, det er lagt vekt på at verneplanen skal gjenspeile de spesielle forhold som Finnmark har, at de ulike trinn i isavsmeltingen bør være best mulig representert og at forekomstene skal være klare og instruktive. Dessuten er det forsøkt å innpasse sammenhengende formsystemer i forslagene.

Verneplanen for Finnmark inneholder 20 forslag til verneområder, dessuten tre forslag som behandles i en annen sammenheng. En overvekt av forslagene har tilknytning til former i forbindelse med landhevingen.

Når det gjelder interessenhetene i forbindelse med kvartærgeologiske verneplaner, så er det et nokså selvfølgelig poeng som vil karakterisere vernearbeidet på dette feltet. Ressursen sand og grus vil i seg selv være verneobjekter.

I Finnmark er problemet med dette imidlertid lite i forhold til hva vi må forvente i andre fylker, fordi det i Finnmark nesten utelukkende er snakk om statsgrunn. Problemene er dermed løsbare gjennom at regiona-

le ressursvurderinger kan legges til grunn i arbeidet. Miljøverndepartementet har i denne forbindelse lagt vekt på et godt samarbeid både med Vegdirektoratet og Norges Geologiske Undersøkelser.

Departementet har satt i gang omfattende registreringsarbeid i landet forøvrig for å kunne utarbeide fylkesvise kvartærgeologiske verneplaner som forutsatt i stortingsmeldingen om vern av norsk natur. Fig. 3 viser en oversikt over til dette registreringsarbeidet.

Når det gjelder andre felt innen geologi bør det nevnes at det i forbindelse med landsplanarbeidet ble utarbeidet en rapport om verneverdige lokaliteter og områder i Oslo-feltets fossilførende lagrekker. I denne rapporten er en rekke lokaliteter innen Oslo-feltet foreslått vernet. Departementet har tatt opp arbeidet med denne rapporten, og tar sikte på å fremme en verneplan for Oslo-feltet så snart som mulig.

Vern av mineralforekomster etter naturvernloven er i en del tilfeller problematisk. Vernesaken er offentlig og medfører oppmerksomhet som rettes mot forekomsten. Dette øker faren for ytterligere samlerbelastning på små og sårbare forekomster. Geologisk museum i Oslo har - etter oppdrag fra Miljøverndepartementet - registrert verneverdige mineralforekomster i Sør-Norge. Det er tidligere orientert om dette arbeidet i en artikkel i Nags-nytt. En rapport som omfatter 65 lokaliteter, foreligger som et resultat av dette arbeidet.

VERNEDE OMRÅDER PR. 1.1.1983, GEOLOGI

Navn	Fylke	Etablert	Natur- reservat	Landskaps- vernområde	Natur- minne	Annet	km ² spes.
1 flytteblokk	Rogaland	1923			1		Q
Kalkgrotter i Rana	Nordland	1931				1	K
4 flytteblokker	Rogaland	1959			4		Q
Jutulhogget	Hedmark	1959	1				1,0 Q
7 kalkgrotter	Nordland	1967			7		K
Roddines	Finnmark	1967	1				1,0 Q
Bigganjarg	Finnmark	1967			1		G
Låven	Vestfold	1970			1		M
St. Olavsormen	Rogaland	1972			1		Q
Skudesund- skjærene	Vestfold	1973			1		M
Jutulgrava	Hedmark	1975			1		Q
Ripan	Hedmark	1976	1				3,9 Q
Kvitskriuprestin	Oppland	1977			1		Q
Veldre	Vestfold	1977			1		0,3 Q
Jærstrendene	Rogaland	1977		1	4		16,1 Q
Storsøy	Hordaland	1977		1			0,2 K
Kolsås	Akershus	1978	1	1		5,0	G
Malmøya	Oslo	1979			7		0,3 F
Røed	Akershus	1980			1		G
Ula	Vestfold	1980			1		M
Reinøy	Finnmark	1981	1				13,0 G
Makkaurhalvøya	Finnmark	1983	1				113,5 Q
			5	3	33	1	

Q - Kvartærgeologi, M- Mineraler, F- Fossiler, K- Karst,
G - Generell berggrunnsgeologi

På bakgrunn av disse registreringene er det valgt ut 19 verneverdige forekomster som er godt kjent.

Grunnen til at man her har valgt ut en del kjente forekomster til en første verneplan er at vi ønsker å høste erfaringer med mineralvern i områder som vi regner med ikke blir ytterligere belastet ved den publisitet et vern medfører. For at ikke forekomstene skal bli for sterkt belastet mens vernearbeidet pågår, er 17 forekomster i denne forbindelse midlertidig vernet.

Det må understrekes at dette vedtaket er midlertidig og ikke bindende for den fremtidige status for disse områdene. Det er utarbeidet et ut-

kast til verneplan for mineralforekomster i Sør-Norge som behandles på normal måte. Dette vil si at alle berørte parter - også NAGS, har fått verneplanen til uttalelse.

I forbindelse med det midlertidige vernet har det ikke vært praktisk mulig å nyansere vernebestemmelsene etter vernebehovet.

De midlertidige vernetede områdene er alle vernet som naturminner med følgende bestemmelser:

«I naturminnet er bruk av hammer, kile og bor samt spregning, graving og innsamling av prøver fra fast fjell eller løse steiner ikke tillatt.»

De mineralfredninger som tidligere er etablert, er også naturminner med strenge vernebestemmelser. I tillegg er det laget bestemmelser på dette feltet for våre to nyeste nasjonalparker.

1) Jotunheimen: «Innsamling av mineraler ved hjelp av verktøy eller andre hjelpemiddel er forbode. Det er også forbode å samle lause steinar med mineralforekomster når steinane skal seljast, er store eller vert samla i store mengder.»

2) Hardangervidda: «Det er forbode å bryte laus stein, mineraler eller fossiler for samleforemål eller sal. Det same gjeld uttak av slikt lausmateriale for sal.»

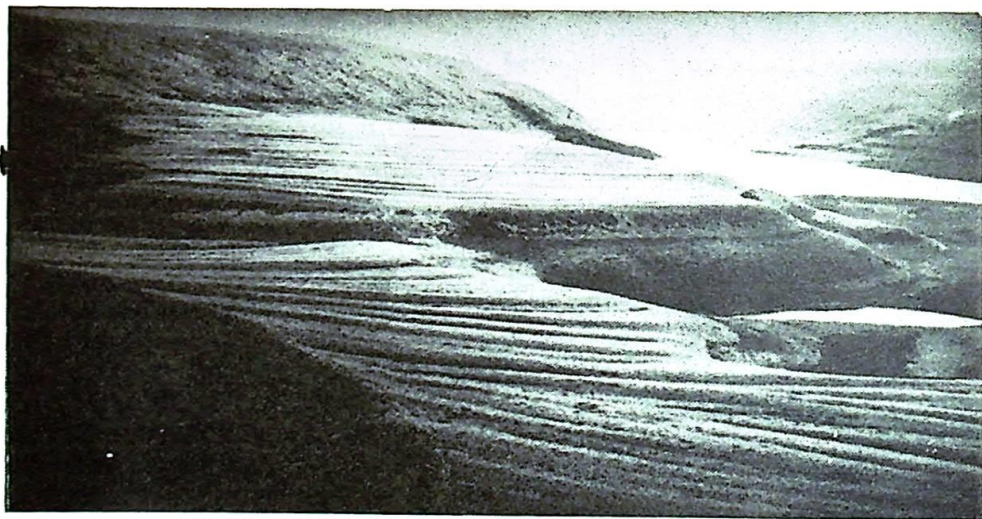
I verneplanen er bruk av alle verneformer, unntatt nasjonalpark, foreslått. Bortsett fra eventuelle landskapsverneområder, hvor det ikke er hjemler for detaljert samlerregule-

ring, er det foreslått to styrkegrader på vernebestemmelsene.

Den mildeste av disse åpner muligheten for innsamling av løsmateriale til personlig samlerformål.

Det må understrekes at dette på ingen måte binder grunneieren til å gi tillatelse til slik samling. Det kan godt tenkes at det i forbindelse med høringen kan komme protester på for liberale vernebestemmelser.

Når det gjelder andre typer geologiske forekomster som er verneverdige, regner vi med at en stor del av disse bør kunne dekkes gjennom arbeid med vern av andre typer områder og gjennom planleggingsprosessen som foregår i samfunnet generelt. Det er imidlertid nødvendig til enhver tid å vurdere mulighetene av å sette igang systematisk arbeid for å dekke opp fagfelt som faller utenfor i

Syltevika. Varangerhalvøya.
Foto: J. Tolgensbakk

vernearbeidet. Spørsmålet om dette er mulig, vil til enhver tid være avhengig av den kapasitet som naturvernetaten er i bestiltelse av både ute i fylkene og i departementet.

Den delen av naturvernarbeidet som har vært prioritert foreløpig, er registrert og opprettelse av verneområder. Etter hvert som antall verneområder stadig blir høyere, må også forvaltnings spørsmål og informasjons spørsmål prioriteres høyere. Alle verneområder bør merkes med både en angivelse av verneform og hvorfor områder er vernet, og helst bør det også informeres om verneregler og gis pedagogisk gode forklaringer på innholdet i verneområdene. Vi er foreløpig ikke kommet langt på dette felt, men vi kan her se eksempler på at noe er utført også innen feltet geologi. For Ripan naturreservat er det

Isranddelta med hevede strandlinjer.

Fra utkast til verneplan for kvartærgeologiske forekomster i Finnmark fylke.

utarbeidet kart og beskrivelse i en populær form som har vist seg nyttig, særlig i lokalsamfunnet. Samtlige midlertidig vernede områder i forbindelse med mineralplanen, vil bli merket på denne måten.

**RÅSTEIN - INNFATNINGER
KJEDER - ARMBÅND - NÅLER
GAVEARTIKLER**

**MINERALER:
NORSKE - UTENLANDSKE**

**MASKINER OG
UTSTYR FOR
STEINSLIPING**

ÅPNINGSTIDER:
Fra kl. 14⁰⁰ - 18⁰⁰
Lørdag 10⁰⁰ - 15⁰⁰
Mandag stengt

Velkommen til

BERGKRYPSTALLEN

Øivind Larsen

Robergrønningen - N.Eik - 3109 Lofts-Eik

TLF.

033-68773

Jeg vil til slutt komme tilbake til den inndeling av naturvernarbeidet som jeg nevnte tidligere, nemlig delingen mellom det klassiske naturvern, opprettelsen av verneområder osv., og naturvernets innpassing i samfunnets planleggingssystem. En overordnet målsetning i stortingsmeldingen om vern av norsk natur er at disse feltene integreres i planleggingen. Det er helt klart at antall verneområder uansett vil bli lite i forhold til de verneverdier som finnes i vår natur. Jeg vil derfor avslutte med en understrekning av at det arbeid jeg har presentert i dag bare er en del av arbeidet med å ta vare på verneverdige geologiske områder og forekomster.

Vesuvian fra Hamrefjell
(Kjerulf 1879)

*Vesuvian fra Hamreselv.
Fra utkast til verneplan for mineralforekomster
i Sør-Norge.*

LITTERATURREFERANSE

Brommeland, J. 1980. Registrering av verneverdige mineralforekomster i Sør-Norge. Miljøverndepartementet, ikke publisert.

Brommeland, J. 1981. Registrering av truede og verneverdige mineralforekomster i Syd-Norge. NAGS-nytt Årg 8 nr 1.

Fylkesmannen i Finnmark, 1981. Utkast til verneplan for kvartærgeologiske forekomster i Finnmark fylke.

Jøsang, O. 1979. Landsoversikt over verneverdige naturtyper og forekomster innen geologi og geomorfologi. Miljøverndepartementet, ikke publisert.

Melander, O. 1975. Geomorfologiske kartbladet 29 i Kebnekaise. Statens Naturvårdsverk PM 540.

Miljøverndepartementet, 1983. Utkast til verneplan for mineralforekomster i Syd-Norge. T-546

NOU, 1980:23. Naturvern i Norge.

Sollid, J.L. og Sørbel, L. 1981. Kvartærgeologisk verneverdige områder i Midt-Norge. Miljøverndepartementet T-524.

St.meld. nr. 68 (1980-81) Vern av norsk natur.

Østeraas, T. 1977. Ripan Naturreservat i Nord-Østerdalen. Miljøverndepartementet/NLH.

NORSK STEIN-HOBBY

4990 SØNDELED
Tlf.: (041) 54 528

DETALJ
OG
EN GROS

